

CAP A UNA ALTRA VISIÓ DE LA CRISI ECONÒMICA

Per CARLES MANERA ERBINA

I

L'objecte d'aquest treball és plantejar unes inquietuds sorgides del pensament marxista sobre el problema de l'actual crisi econòmica, explicant el fet de la recessió des d'una perspectiva diferent a com ens tenen avesats. M'he fonamentat en les obres més significatives de Samir Amin i André Gunder Frank en relació a la seva postura davant la crisi, i ha estat per mi un exercici interessant quant a l'actualitat del tema; però al mateix temps ha constituït una tasca de síntesi i sistematització sense l'atreviment en oferir opinions personals.

El terme "crisi" implica un període en el qual un sistema polític o econòmic s'estronca, impossibilitat de complir la seva vida normal, veient-se obligat a realitzar canvis en la seva pròpia estructuració per tal de rebre noves forces.¹ Es a 1967 quan s'observen els primers signes d'aquest estroncament, i els anys 1969-71 i 1974-5 es desenvolupa un fenomen presentat sota dos aspectes clars: baixa de la producció a Alemanya (-0'20/o) i descens de la taxa de creixement als Estats Units (2'60/o) i a Anglaterra (3'60/o). La situació s'hi torna preocupant l'any 1970, quan l'economia nordamericana no experimenta cap creixement, amb un procés inflacionari notable. Es la primera vegada, des de l'acabament de la Segona Guerra Mundial, que en els principals països industrialitzats s'indica un esfrondament que a Estats Units es tradueix en un 9/o en la taxa d'atur (Dos Santos, 1978: 172-175; Frank, 1977: 42-45).

Precisament la crisi de 1974-75 crida l'atenció dels teòrics concentrant-se en el problema de l'economia capitalista i el seu futur. Aquest fet socioeconòmic, juntament amb el desenvolupament de la lluita de classes, són dos revulsius que suposen una renovació en el pensament marxista sorgint un seguit d'especialistes (Frank, Amin, Wallerstein...) que parteixen de l'estudi del Tercer Món per descobrir posteriorment, i amb motiu d'una ampliació d'anàlisi —insertar l'objecte de les seves investigacions en el context del sistema capitalista—, els mecanismes de readaptació del capital davant la crisi.

II

Es difícil sintetitzar en poques línies les premises d'aquests autors, i encara que tenim el risc de caure en omisions per generalització, n'apuntam algunes:

1. Hi ha només un sistema mundial amb una estructura basada en *centre* (països centrals, desenvolupats) i *perifèria* (països "subdesenvolupats").

2. El desenvolupament del sistema es caracteritza per ones llargues d'expansió i estancament o contracció. La crisi actual és cíclica, semblant a altres anteriors que el propi sistema ha superat; el seu origen no està, per tant, en la crisi energètica.

3. Divisió internacional del treball.

4. Els aspectes socials deuen ésser entesos dins un procés d'unitat, sobre la base d'un únic esquema econòmic, essent la resposta política i social a la crisi:

—a la perifèria, repressió per una part i agudització de les lluites d'alliberament nacional per una altre;

—als països centrals, desmilitarització de la classe obrera. Els partits socialdemòcrates i eurocomunistes esperen el pas de la recessió "ajudant" al capital a superar-la. L'anomenat "compromís històric" d'un sector de l'esquerra europea, encapçalat pel partit comunista italià, concedeix temps de readaptació al capitalisme per iniciar una nova fase cíclica (Frank, 1980: 131-132).

Es necessari comprendre que vivim en un sol sistema econòmic, el capitalista, que neix a Europa als segles XV-XVI, lo qual significa adoptar una concepció econòmica mundial integradora. Wallerstein encunya així *l'economia-món* i reconstrueix la història del capitalisme com a sistema supranacional format per un centre i la seva perifèria, engendrant les relacions entre països un intercanvi desigual originat per la diferència que hi ha entre els salaris pagats a cada nació i les taxes de ganàncies imperants a cada una d'elles (Wallerstein, 1979; 1980; Frank, 1979 a: 43-59, 101-140).

Per altre part, l'evidència de cicles en el moviment de l'economia capitalista va ésser exposada per Kondratieff (Rojas, 1980: 26-27; Niveau, 1979: 129 i ss.) descobrint dos cicles i mig dividits en període ascendent i descendent articulants-se en el seu interior altres oscil·lacions: les de mig plaç (Juglar) i llarg plaç (Kitchin). El cicle

llarg coincideix amb els grans canvis tecnològics, com podem veure en el següent quadre:

de rentabilitat i així emprendre una nova fase. El Tercer Món produeix algunes mercaderies per a que en els

CICLE	PERIODE ASCENDENT	AVANÇOS TECNOLÒGICS
1790-1851	1810-1817	Revolució industrial, màquina de vapor i tèxtils.
1851-1896	1870-1875	Ferrocarril, siderúrgia, fabricació de màquines.
1896-1939	1914-1920	Química industrial, electricitat, motors de combustió.
1939-1980	1968-1974	Computació, electrònica, aviació, indústria automobilística.

A cada fase d'aquest cicle, el capitalisme s'està jugant la seva pròpia existència; però això no significa que sia la crisi final i el seu "esfondrament": el sistema té recursos reorganitzant l'economia i la societat amb noves tecnologies i la divisió internacional del treball.

III

El nou desenvolupament de la divisió internacional del treball comporta tres plantejaments:

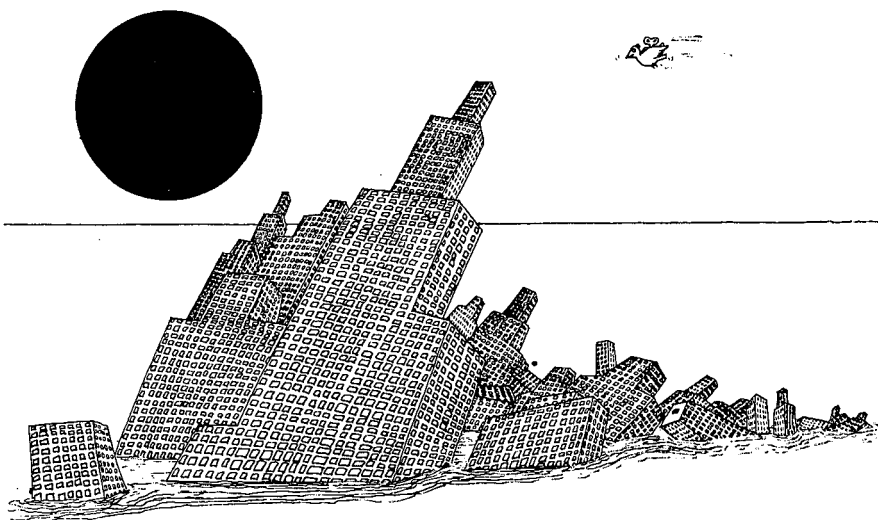
a. *Una nova visió inversora.* L'actual crisi duu al capital a incidir sobre aspectes relativament recents: investigació genètica, energia nuclear, bioquímica, aeronàutica, etc. Podem comprovar que els mitjans de comunicació presenten els darrers "progresos" científics com alguna cosa necessària per la humanitat: projecte "Skylab", "Challenger", inseminació artificial, prenent com elements els gens de premis Nobel, prospeccions submarines sense saber ben bé amb quina finalitat es realitzen (i no ens referim, naturalment, a Cousteau...), muntatge a gran escala de centrals nuclears; i no hi ha qu'oblidar la gran inversió en armament i despeses de defensa que són retalls en els pressuposts socials.

b. *Reestructuració d'àrees geogràfic-econòmiques.* S'han desplaçat indústries cap a zones amb mà d'obra barata, invertint-se gran quantitat de capital a la perifèria, amb un paper singular del món subdesenvolupat: l'ajuda

països centrals sia possible la "revolució tecnològica". Els resultats més immediats han estat: per una banda, els processos d'industrialització de nacions com Brasil, Corea, Taiwan, etc.; per altra, ens trobam també amb una creixent desindustrialització a països que abans eren semi-industrialitzats, com és el cas de Xile que des de 1975 pateix una davallada de la producció industrial de l'ordre d'un 25% (Frank, 1977: 82-87; Amin, 1976 a: 126-144; Vidal, 1976: 226-329). És evident pel capitalisme que per tenir un nou boom semblant al del període de post-guerra són necessàries aquestes transformacions que condueixen a un increment de la taxa de ganància; en resum, que les velles indústries sien reemplaçades per altres amb distints tipus de processos de treball.

Vull assenyalar igualment la integració de les economies socialistes en aquest nou ordre econòmic i la seva dependència del bloc occidental: la demanda de tecnologia per part de la Unió Soviètica ha passat de 8.000 milions de dòlars en 1972 a 50.000 milions un augment del 18% (Amin, 1978: 44; Frank, 1977: 15; 1979 b, II: 242-356; *El País*, 20-4-1980).

c. *Austeritat en el centre del sistema.* Hi ha que acostumar a la població a viure baix control. Existeix una política deliberada de recessió en els països industrialitzats, i una de les raons és la creació de taxes de desocupació molt altes que disciplinin la força de treball. La classe obrera està aleshores "domesticada", reprimida i controlada, essent un dels mitjans la programació austera amagada en falsos pretextes. A la societat se l'hi explica que la crisi del petroli és la causant de la inflació, però lo cert és que ja existia abans de la recessió; el fet de que s'hagui doblat el preu del cru no té gaire incidència des del moment en que aquest preu suposa el 10% del final del petroli. Més bé hi ha que parlar del que significa realment: debilitar Europa i Japó, guanyar un sector dels països subdesenvolupats a on les classes dirigents són les beneficiàries dels augmentos i formar una aliança amb la Unió Soviètica degut a que aquesta potència exporta una quantitat considerable de matèries primeres a Occident a canvi de tecnologia avançada.

lions en 1978. Així mateix, va augmentar en 1980 l'endeutament dels estats del Pacte de Varsòvia en 5.000 milions de dòlars, segons les dades de l'Institut d'Anàlisi Comparatiu de l'Economia Internacional (Viena), i es posa de manifest que la Unió Soviètica —amb un increment del 24°— va esser un mercat millor que els altres països d'Europa de l'Est que registra-

Sense cap dubte, els més beneficiats són els monopolis petrolífers de predomini nordamericà que controlen, segons la Comissió de la ONU pel Comerç i Desenvolupament (UNCTAD) el 40° de les utilitats de les indústries manufactureres d'Estats Units, obtenent el 100° de guanys, mentre paradòjicament la premsa indica que la recessió econòmica a Nordamèrica és la més greu des de 1947 (Frank, 1977: 119; Mandel i altres, 1976: 57-103; Amin, 1978: 40-42; *El País*, 2-5-1980, 27-5-1980, 3-6-1980; *Egin*, 7-1-1983). En resum, repressió i perill bèlic són les primeres "solucions" que el capitalisme aporta a l'actual crisi.

IV

Les tesis de 1984 pressuposen un intent de concretar la nova divisió internacional de treball. Exposades per S. Amin, A. Gunder Frank i H. Jaffe (Frank, 1977: 116-117; Amin, 1975; 1978: 30-32. Veg. nota n.º 2) —amb diferències de matisos entre ells— resumeixen uns "models" de societat i economia:

1.º 1984-A: El centre es reservarà les indústries noves (tecnologia de l'energia atòmica, genètica, etc.) abocant sobre la perifèria les clàssiques (química, siderúrgia, etc.), transformant-se aquesta en exportadora de productes industrials i agrícoles a canvi de tecnologia. S'ha d'indicar que les indústries clàssiques no es distribuïran en totes les zones perifèriques, sinó que es concentraran a algunes d'elles. Això significa el subimperialisme, del qual ja en tenim exemples prou clars com Israel, Índia, Brasil, etc.

2.º 1984-B: L'aparell productiu es concentrarà a Estats Units, Europa i Japó: tant les indústries noves com les clàssiques es situaran al centre del sistema i la perifèria restarà marginada. Com és evident, des del moment en que la transferència de la indústria clàssica no es realitza a àrees de baix salari, el cost de finançament es carregarà a la classe obrera dels països centrals. Aquest seria el vertader 1984, tal com el presenta Georges Orwell: el genocidi del Tercer Món, l'ordre unidimensional, la repressió de les minories.

Com podem veure, el Tercer Món és el gran perjudicat per la crisi, però també el que més pot acostar un canvi: les formacions socio-econòmiques es transformen a partir de la perifèria, no del centre, i l'existència d'aquella permet als països centrals transferir les seves contradiccions internes. Així, mentre el centre pot superar-les més fàcilment, la perifèria es converteix en el punt feble del sistema des del qual aquest es superable (Amin, 1976 b: 77-147; Moral, 1980: 52-101).

V

Els conflictes que sacsegen el món subdesenvolupat indiquen una resposta i al temps una conseqüència de l'esquema socio-econòmic que es vol imposar —el model 1984-A—. Aquestes guerres s'han de veure com el desig per part dels venedors d'armes en incrementar les ventes dels seus materials bèlics, amb l'evident intenció en perllongar una situació que es torna corrosiva per les societats i economies perifèriques. Però també cal recordar els casos de la lluita dels pobles de El Salvador i Guatemala, front a l'imperialisme Nordamericà i l'oligarquia local, processos d'alliberament per tal de conquerir una independència vertadera i uns camins a les relacions econòmiques que tinguin en compte l'interès de les classes populars. Es de cada vegada més evident que Irán-Irak, Líban, Centreamèrica..., són punts claus en el joc de les superpotències, ficades dins una perillosa partida d'escacs amb uns resultats incerts per a tothom; de fet l'inseguretat del futur és un sentiment escampat avui 43

entre la gent: atur, vislumbament d'una tercera guerra mundial, caiguda de la potencialitat en produir queviures degut als desequilibris ecològics, perill nuclear, etc.

La crisi no ha fet més que començar i els anys futurs seran decisius pel capitalisme. La teoria marxista deu explicar la recessió de forma distinta com els mitjans de comunicació exposen; lo cert és que ja ho fa. Però al mateix temps tal volta pugui proporcionar nous elements per a la reorganització de la classe treballadora adequant mecanismes de defensa davant les agresions d'un sistema que s'esbuca però que es pot refer: és la reacció de la fera ferida de mort. Mecanismes que l'home ha d'utilitzar com a eina i només l'home ha de transformar en el curs del temps. També és convenient repasar la història del capitalisme per conèixer amb precisió de quina manera s'ha readaptat en les èpoques crítiques, quines relacions ha establert, com ha reestructurat l'economia per obtenir majors beneficis. Tant sols podem oferir aquestes desordenades reflexions finals, que proporcionen aspectes de discussió dins un món en crisi que costarà canviar. Es una llarga lluita i a ella hi va el nostre destí.

BIBLIOGRAFIA

- AMIN, Samir. -1975, *¿Cómo será 1984?*, Madrid, (juntament amb A. Gunder Frank i Hosea Jaffe).
 -1976 a, *Imperialismo y desarrollo*, Barcelona.
 -1976 b, *Sobre el desarrollo desigual de las formaciones sociales*, Madrid.
 -1978, *Decadencia y crisis del capitalismo actual*, Madrid.
- DOS SANTOS, Theotonio: -1978, *Imperialismo y dependencia*, Mèxic.
- FRANK, André Gunder: -1977, *Reflexiones sobre la crisis económica*, Madrid.
 -1979 a, *Acumulación dependiente y subdesarrollo*, Mèxic.
 -1979 b, *La crisis mundial*, Barcelona (2 volums).
 -1980, "La crisis del sistema mundial". *Zona Abierta*, 24.
- MANDEL, Ernest i altres: -1976, *Crisis y recuperación de la economía mundial*, Bogotá.
- MORAL, J. A.: -1980, *El capitalismo en la encrucijada*, Madrid.
- NIVEAU, Maurice: -1979, *Historia de los hechos económicos contemporáneos*, Barcelona.
- ROJAS, José: -1980, "Crisis y cambios estructurales de la economía capitalista: panorama teórico", *Monthly Review*, vol. IV, 2.
- VIDAL VILLA, José M.^a: -1976, *Teorías del imperialismo*, Barcelona.

- WALLERSTEIN, Immanuel: -1979, "Subdesarrollo y fase B: efectos del estancamiento del siglo XVII en el centro y la periferia de la economía-mundo europea", *En Teoría*, 3.
 -1980, "El futuro de la economía-mundo", *Zona Abierta*, 24.

NOTES

¹ El mecanisme de la crisi ja va esser detectat per Marx. No ens estendrem sobre la seva visió del problema, perquè això suposa un treball apart. Remetem a una bibliografia que hem consultat i que fa menció a aquest tema, servint-mos d'introducció a la postura marxista sobre les crisis capitalistes: José Rojas: "Crisis y cambios estructurales en la economía capitalista: panorama teórico", *Monthly Review*, nov. 1980, vol. IV, n.º 2; Karl Marx: *Teoría económica*, Ed. Península, Barcelona 1976, pàgs. 244 i ss.; L. Beltrán: *Historia de las doctrinas económicas*, Ed. Teide, Barcelona 1976, pàgs. 119-130 i 171-178; Claudio Napoleoni: "Teorías de las crisis económicas en Marx", *Transición*, n.º 3, des. 1978, pàgs. 27 i ss.; J. M. Vidal Villa: *Iniciación a la economía marxista*, Ed. Laia, Barcelona, 1975.

² 1984 és el títol d'un novel·la de Georges Orwell on es relata el futur del món enquadrat dins unes relacions de completa repressió i control per part de la nova tecnologia; un món sense expressivitat on el pensar és delictiu.

